

РОЛАН БАРТ

РЈЕЧНИК ЈЕ И САН И БОРБА

Шта је паметније од рјечника? Он обавјештава, он поучава, он и образује уколико се заиста чита, а не само консултује; без дугих објашњења, без залудне реторике, он распоређује знање трезвено, демократично, свакоме ко га тражи. Но, тај замашни предмет, преједноставан чак ако се сањари о замршеним чињеницама, појмовима, супституцијама од којих је саграђен свијет, призива и не говорећи (ничег мање брбљавог од једног рјечника) најозбиљније проблеме, најсјајније, можда и најзаносније ствари које је људски дух упознао и о којима расправља.

Прво дотичемо бескрајност ријечи једног језика. Нико не зна из колико је ријечи састављен француски језик. Језик се мијења из трена у трен, од мјеста до мјеста, зависно од изговорених небројених ријечи; понекад се нека нова ријеч (па ни обично: „булажњење“) пронесе, прошири, „узме“, може прихватити, унијети у рјечник (а можда ће, ускоро, она отуда изаћи). Рјечник се бори без престанка са временом и простором (социјалним, регионалним, културним); али он је увијек побијеђен; живот се стално шири, бржи, он преплављује, не језик него његово значење. Зато су увијек потребни нови рјечници.

Занос

Ево сада једног другог заноса. Човјек скупља ријечи, слаже их и описује: то је енциклопедија. Понекад, као овдје¹, ствара се

¹ Издавачка кућа „Nachette“ објављује, у једном тому, рјечник енциклопедијски и језички. То дјело, које се суштински разликује од сличних дјела, а које се користи једном „привлачном иконографијом“, надахнуло је Ролана Барта да напише овај предговор том несвакидашњем рјечнику. По свему судећи, то је

рјечник ријечи и ствари, енциклопедијски рјечник. Премда је комплементарност двије функције, једне нормативне (устројити употребу ријечи), друге објективне (описати посебност ријечи), била откривена, у нас, у XVII стољећу, овакви енциклопедијски рјечници нису, знам, бројни. Заиста парадоксално: јер на крају – и ту се распламсава грдна филозофска расправа – свака ријеч призива једну ствар или маглину ствари, али и свака ствар може људски постојати само ако је преузета, посвећена, оптерећена ријечју. Ријечи се поново утапају у стварима? Да, али, такође, истим покретом, у другим рјечима. Одвајање ријечи од ствари, као два одјелита и хијерархизована поретка, је идеолошки дакле феномен, као што је то показао М. Фуко. То одвајање имплицира потребу да се човјек окане реалистичке филозофије која узима ствар за себе изван средине која је говори, и чини од ријечи просто инструмент комуникације: поглед коме се супротстављала, у средњем вијеку, номиналистичка традиција, коју је, како је познато, побиједио модерни дух. Од времена побједи реализма, ми вјерујемо да се говори с једне, а чини с друге стране; да се с једне стране расправља, уљепшава, идеализује; а да се с друге стране конструише, производи, продаје, узима: с једне стране умјетност (ријечи), с друге стране наука (чињенице). Тај буржоаски ум, премда је он његов историјски производ, ако се осмотри, рјечник доводи у сумњу; јер да би се описала једна ствар, да би се прошло са ријечи на ствар, потребне су друге ријечи, требају још нове ријечи, и тако у бескрај. Погледајте ово: шта је то „лице“? Дио лубање. Али, шта је „дио“, „лубања“? По чему сте у праву да се зауставите овдје, а не тамо? Гдје престају ријечи? Шта је с друге стране? Језик није човјекова привилегија, он је и његов казамат. Ето на шта нас подсећа рјечник.

Напокон, посљедње изненађење од стране предмета сматраног мудрим – рјечник премашује сврховитост. Сматрамо да је он неопходно средство спознаје, и то је тачно; али, исто тако, то је машина за сновивање; рађајући, да тако кажемо, самог себе, од ријечи до ријечи, он се на крају стапа са снагом маште. Једна страница рјечника, или више страна, ако се прегледа, како је човјек непрекидно искушаван да чини, усковитла у духу, или пред нашим очима, ако је рјечник илустрован, велике ствари водиче сањарија: континенте, епохе, људе, средства, сва збитија природе и друштва. Драгоцјени парадокс: рјечник, истовремено, одомаћује, прилагођава и отуђује, проскитава: он ојачава знање и покреће машту. Свака

један од посљедњих текстова (1979. године) које је написао овај значајни теоретичар језика и књижевности. Његова насилна и прерана смрт прекинула је плоносни рад овог великог znalца језика и књижевности.

ријеч је попут брода; он се прво доима затворен у себи самоме, добро стегнут у свој оков; али он постаје веома лако одлазак, он се утиче према другим ријечима, другим сликама, другим жељама: ето рјечника посвећеног поетској сврси. Маларме, Франсис Понж придавали су му префињену моћ стварања. Поетска машта увијек је тачна, а тачност рјечника представља радост попут пјесника и дјецу подстиче да га читају.

Тим функцијама, поетским и филозофским, треба придодати силну улогу коју рјечник игра у одређеној друштвеној средини историјски дефинисаној, попут нашег. На различите начине, рјечник је био помијешан, у Француској, са великим борбама идеја. Рођен у XVI стољећу, то јест у зору модерних времена, он је пратио, динамично, војујућим путем, побједу духа објективности, а тиме и трпеливости: посредник знања достигнуг свакоме, он је придонио практично онарођавању знања.

Рјечник нас позива на ред. Он нам каже да се истинско споразумијевање, частан разговор, може водити само строгом употребом профињености језика. Понекад, кад чујем, да је неко оптужио ствараоца за „жаргон”, зажелим да одговорим, како је то учинио Валери: „Припадате ли ви врсти људи за које рјечник не постоји?” Рјечник нас подсећа да језик није дат једном свима као нешто уређено; да је само свако себи норма разумљивости; да добра комуникација не може бити плод млитавости говора; кратко, да свако мора ратовати с језиком, да је та борба бескрајна, да је ту потребно оружје (одређени рјечник), толико је језик простран, моћан, уврнут.

Тврдоглаво и обновљено постојање рјечника, брига коју водимо да их осмислимо и израдим, све то говори да у њима постоји нешто као друштвена жеља: ако су људски сукоби неизбежни (у то нас увјеравају), да бар никада нису криви неспоразуми ријечи. Ријечи нису ни истините ни лажне, авај, језик нема моћ да се докаже; али могу бити у праву: на ову музику језичких односа позива нас добар рјечник.

Предео с француског
Ранко Рисојевић